

УДК 339.564(477)

О. С. Головачова,
к. е. н., старший викладач кафедри міжнародних економічних відносин,
Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ
К. С. Пугачевська,
к. е. н., старший викладач кафедри міжнародних економічних відносин,
Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ

ДЕТЕРМІНАНТИ РЕГУЛЯТОРНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЕКСПОРТУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОДУКЦІЇ*

О. Golovachova,
Candidate of Economic Sciences, Senior Lecturer of International Economic Relations Department,
Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv
K. Pugachevska,
Candidate of Economic Sciences, Senior Lecturer of International Economic Relations Department,
Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv

DETERMINANTS OF REGULATORY POLICY IN THE SPHERE OF AGRICULTURAL PRODUCTS EXPORT

У статті досліджено екзогенні та ендогенні детермінанти регуляторної політики у сфері зовнішньої торгівлі, зокрема у частині її експортної компоненти в умовах дестабілізації глобальних торговельних інституцій. Сформульовано тенденції розвитку міжнародної торгівлі продукцією АПК, які мають суттєвий вплив на формування регуляторної політики. Розглянуто напрями діяльності СОТ як міжнародного інституційного регулятора зовнішньої торгівлі продукцією АПК. Визначено основні проблеми в світовому сільському господарстві та їх вплив на зовнішню торгівлю агропромисловою продукцією. Проаналізовано генезис теоретичних підходів до регулювання зовнішньої торгівлі та сутності регуляторної політики. Виявлено напрями державної підтримки підприємств-експортерів продукції АПК на зовнішніх ринках.

The article examines the exogenous and endogenous determinants of the regulatory policy in the field of foreign trade, in particular its export component in terms of global trade institutions destabilization. The tendencies of development of international trade in agricultural products which have a significant influence on the formation of regulatory policy are formulated. The directions of the WTO activity as an international institutional regulator of foreign trade in agricultural products are considered. The main problems in the world agriculture are formulated and their influence on foreign trade in agricultural products are determined. The genesis of theoretical approaches of foreign trade regulation and the essence of regulatory policy are analyzed. The directions of state support of exporters of agricultural products in foreign markets are revealed.

Ключові слова: експорт, експортний потенціал, регуляторна політика, агропродовольча продукція, експорт-промоуш.

Key words: export, export potential, regulatory policy, agro-food products, export-promotion.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В умовах дестабілізації глобальних торговельних регуляторів, посилення невизначеності зовнішнього середовища, зростання конкуренції на світових ринках для національних економік набуває пріоритетності завдання в укріпленні позицій вітчизняних експортерів на зарубіжних ринках. Протягом останніх років уряди багатьох країн не лише реалізують заходи у частині підтримки реального сектору економіки, однак активізується підтримка національних аграрних підприємств з метою посилення їх конкурентних позицій на зарубіжних ринках.

Світова спільнота дедалі більше керується концепцією багатофункціональності сільського господарства, яка отримала історичне визнання в документах Конференції Організації Об'єднаних Націй з торгівлі і розвитку (ЮНКТАД) у 1992 р., Уругвайського Раунду у 1994 р., Світового продовольчого саміту у 1996 р., Конференції ФАО у Маастрихті (1999 р.), згідно з якою у процесі сільськогосподарської діяльності не тільки виробляються продовольство і промислова сировина, але й створюються суспільно значущі блага. Найголовніші з них — продовольче самозабезпечення країни, надання можли-

востей і засобів для існування сільського населення, відродження селянства, підтримання екологічної рівноваги та збереження агроландшафтів.

Концепція багатофункціональності сільського господарства є визнанням обмеженості дії законів лібералізації торгівлі на міжнародних та внутрішніх продовольчих ринках, що враховується країнами при розробленні національних аграрних політик.

Визнання багатофункціональності сільського господарства стало наслідком поступового усвідомлення світовим співтовариством соціальних та екологічних загроз, які виникають у разі виконання сільським господарством виключно виробничо-комерційних функцій, зорієнтованих на максимізацію економічної вигоди без урахування його значимості у вирішенні проблем зайнятості сільського населення та забезпеченні життєздатності сільської місцевості. Врахування зазначених неекономічних аспектів розвитку сільського господарства все сильніше впливає на аграрні політики урядів різних країн.

Водночас відсутність єдиної політики державного стимулювання експорту навіть за умов членства в СОТ зумовила визначення регіональних торговельних угод

* Роботу виконано в межах НДР "Експорт-промоуш України в умовах дестабілізації глобальних торговельних регуляторів" (номер державної реєстрації 0117U007173).

як один із інструментів підвищення інтенсивності і масштабів державної підтримки експорту з метою підвищення конкурентоспроможності підприємств та, як результат, національної економіки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження проблематики формування регуляторної політики у сфері експорту висвітлено у працях І. Бураковського [1], А. Мазаракі [2], Т. Мельник [2], В. Мовчан [1] Тенденції розвитку зовнішньої торгівлі продукцією АПК висвітлені у роботах таких вітчизняних науковців, як Б. Пасхавер [3], Т. Осташко [7], В. Точилін [7] та ін.

НЕВИРІШЕНІ ЧАСТИНИ ПРОБЛЕМИ

Водночас аналіз публікацій показав відсутність єдиної точки зору щодо детермінант формування регуляторної політики у сфері експорту агропродовольчої продукції

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Оцінка екзогенних та ендогенних детермінант регуляторної політики АПК ускладнюється необхідністю чіткого визначення об'єкта впливу. Розглядаючи детермінанти регуляторної політики у сфері АПК, можна виділити щонайменше три аспекти, вплив на які потребує глибинного аналізу: АПК як об'єкт регуляторної політики, зовнішня торгівля продукцією АПК як найскладніший з точки зору регулювання елемент економічних відносин у сфері агробізнесу, та регуляторна політика сама по собі. При цьому не можна заперечувати, що рівень розвитку АПК визначає умови зовнішньої торгівлі агропродукцією та цілі регуляторної політики, участь держави у зовнішній торгівлі продукцією АПК, у свою чергу, визначає напрями регуляторної політики та створює передумови для розвитку АПК у державі. Регуляторна політика у сфері АПК визначає принципи ведення агробізнесу суб'єктами господарської діяльності як в середині країни, так і за її межами.

Аналіз наукових досліджень у галузі регулювання зовнішньої торгівлі продукцією АПК довів тезу про відсутність систематизації та класифікації чинників, які впливають на регуляторну політику. У більшості джерел перераховані чинники (або деякі з них) зазначаються без критеріального їх розподілу. Тому, на нашу думку, всі чинники регуляторної політики можна умовно поділити на зовнішні (екзогенні) та внутрішні (ендогенні) чинники, що впливають на політику регулювання, визначають її цілі, напрями та інструменти. У свою чергу, зазначені чинники можна поділити на суб'єктивні, тобто такі, що залежать від політики держави (або суб'єктивні глобального регулювання), та об'єктивні — незалежні від рішень держави.

Регуляторна політика держави у сфері АПК значною мірою визначається чинниками зовнішнього середовища. Це пояснюється тим, що рівень взаємопроникнення економік світу досягнув сьогодні тієї позначки, за якої суто національне регулювання перестає бути ефективним. Глобальна економіка вимагає адаптації та узгодження дій усіх учасників міжнародних економічних відносин з метою підтримання стабільності на світових ринках.

Характерною ознакою екзогенних детермінант є їх динамічність, тобто схильність до змін у просторі та часі. На наш погляд, до основних об'єктивних екзогенних детермінант регуляторної політики в агропродовольчій сфері належать глобальні природні та демографічні чинники.

До глобальних природних чинників, що впливають на світову сільськогосподарську систему і створюють основу для нерівномірного і певною мірою неконтрольованого її розвитку незалежно від рівня економічного розвитку країн, належать:

— обсяг, структура та рівномірність розміщення родючих ґрунтів; забезпеченість водними ресурсами;

- температурний режим місцевості;
- схильність території до стихійних лих та природних катаклізмів;
- вірогідність зараження полів шкідниками;
- імовірність спалахів хвороб у тварин.

Вплив зазначених природних чинників на виробництво сільськогосподарської сировини та продовольства призводить до нестабільності та непередбачуваності короткострокових і середньострокових змін кон'юнктури агропродовольчих ринків.

Крім цього, на виробництво та торгівлю продукцією АПК, а відтак, і на регулювання цих процесів, впливають агрокризи. Загалом агропродовольчу кризу можна визначити як стан світової сільськогосподарської системи, що характеризується такими порушеннями взаємодії її елементів, які призводять, по-перше, до погіршення показників продовольчої безпеки у світі у цілому або в значному числі регіонів і, по-друге, до зниження ефективності діяльності основного числа господарюючих суб'єктів, зайнятих у відповідних галузях.

Спільними проявами всіх агропродовольчих криз була стрімка зміна цін на основні сировинні сільськогосподарські та продовольчі товари, погіршення доступу до продовольства малозабезпечених верств населення і, як наслідок, зростання числа голодуючих і тих, хто недоотримує фізіологічну норму харчування, занепад дрібних товаровиробників за рахунок посилення конкуренції, зміна напрямку товаропотоків у світовій торгівлі продовольством і непродовольчою сільськогосподарською сировиною.

Безумовно, основними питаннями для людства в період кожної агропродовольчої кризи є: причини, наслідки, шляхи виходу, можливості вироблення універсального механізму недопущення кризових ситуацій у майбутньому. Спроби знайти відповіді на ці глобальні питання здійснюються на всіх рівнях: експертному, національному, міжнародному (ООН, ФАО, СОТ, ЮНКТАД). Втім, зважаючи на неможливість контролю за об'єктивними детермінантами розвитку сільського господарства, більшість розроблених програм спрямовані на формування заходів щодо нівелювання впливу агрокриз на світову економіку та рівень життя населення.

До суб'єктивних чинників, що визначають політику регулювання агропродовольчих ринків на наднаціональному рівні слід віднести економічні, правові та інноваційні. Основними економічними чинниками глобального середовища є: світовий економічний розвиток, діяльність ТНК, зміна світової кон'юнктури ринків продукції сільського господарства та продовольства.

Заходи державного регулювання зовнішньої торгівлі цією продукцією покликані найбільш ефективно пов'язувати завдання національного розвитку аграрної сфери з основними тенденціями міжнародної торгівлі, поточним станом і очікуваною перспективою в кон'юнктурі світового аграрного ринку.

Результати аналізу розвитку світового сільського господарства уможливили виокремлення таких основних тенденцій:

- абсолютне збільшення виробництва і споживання сировинної та готової сільськогосподарської продукції;
- відносне зниження частки сільського господарства в основних економічних показниках світу;
- нерівномірний характер інтенсифікації сільськогосподарського виробництва в окремих групах країн;
- хвилеподібний розвиток інновацій у агросфері.

Значний вплив на регуляторну політику держави у сфері АПК справляє також конкуренція агровиробників на міжнародному ринку. Відповідно, зусилля держави повинні концентруватися на забезпеченні міжнародної конкурентоспроможності продукції.

Нині міжнародна конкуренція у сфері агробізнесу ведеться як за рахунок зниження витрат, так і за допомогою підвищення якості продукції. Таким чином, за-

лежно від формату конкуренції у кожній з підгалузей АПК, дії держави повинні бути спрямовані на забезпечення виробників умовами для мінімізації вартості їх продукції та підвищення її якості (шляхом прийняття дієвого нормативно-правового поля для стимулювання інноваційної діяльності в агрохімічній та машинобудівній сферах, а також через розробку державних вимог до якості продукції та системи контролю за їх дотриманням).

На стан світових ринків продукції АПК, а отже, і на регуляторну політику в цій сфері, істотний вплив має діяльність великих міжнародних аграрних транснаціональних корпорацій (ТНК), які вирощують продукцію на експорт, скуповують у місцевих виробників їх продукцію за низькими цінами, та прагнуть продавати її на світовому ринку значно дорожче.

Логічно, що у нинішніх умовах, коли загострилась міжнародна конкуренція, державні регуляторні політики різних країн спрямовуються на створення передумов для досягнення та збереження їх агровиробниками конкурентних переваг. При цьому все більша увага приділяється підвищенню вимог до якості продукції, що вказує на напрями державною регуляторної політики на найближчу перспективу [7, с. 21].

При оцінці впливу рівня наднаціонального регулювання на регуляторну політику держави, не можна не звернути увагу на таку її детермінанту, як членство країни у міжнародних організаціях. Саме цей чинник визначає обов'язковість виконання країною міжнародних норм та правил у сфері регулювання розвитку АПК. Провідною міжнародною організацією, на яку покладено функції у сфері уніфікації інструментів регуляторної діяльності держави, у тому числі і в АПК, є Світова організація торгівлі (СОТ), членство у якій стало на сьогодні практично обов'язковою умовою для будь-якої країни, яка прагне інтегруватися у світове господарство. Зважаючи при цьому на те, що для країн, які є учасниками СОТ, дотримання її приписів у процесі формування регуляторної політики є обов'язковим, можна стверджувати, що дана екзогенна детермінанта визначає основоположні принципи регуляторної політики держави та впливає на всі без винятку ендегенні детермінанти регуляторної політики АПК [1, с. 34].

До екзогенних детермінант, які впливають на зовнішню торгівлю продукцією АПК і систему її регулювання, належить рівень інноваційності світового господарства. Тобто можливість держав здійснюватися зовнішньоторговельні операції з використанням е-технологій у режимі реального часу. Розвиток електронної торгівлі вимагає від держави формування адекватного інструментарію її регулювання [3, с. 42]. На сьогодні у більшості держав світу регулювання електронної торгівлі агропродукцією не входить до кола питань, охоплених регуляторною політикою АПК. Проте тенденції до збільшення кількості угод, укладених інтерактивно, свідчать про доцільність поступового поглиблення регуляторної політики за рахунок створення нормативно-правового поля для здійснення електронної торгівлі.

Таким чином, проведений аналіз засвідчив, що на формування регуляторної політики впливають сучасні тенденції розвитку міжнародної торгівлі продукцією АПК, основними серед яких можна вважати:

- посилення протекціонізму розвинених країн за одночасної лібералізації доступу до аграрних ринків країн, що розвиваються, та країн з перехідною економікою. Практика свідчить, що США, Канада, країни ЄС активно використовують інструменти тарифного та особливо нетарифного регулювання для захисту національних ринків стратегічної продукції, при цьому полегшуючи доступ на ринок для виробників тих культур, вирощування яких виснажує ґрунти. Це переважно технічні культури, обсяги їх імпорту в ЄС зросли в останні роки в 2,37 рази, тоді як за рештою продукції АПК

темпер зростання коливався в межах від 1,4 до 2,27 [8], або тих, які на території країни не вирощуються (екзотичні овочі та фрукти). Підтвердженням цього може виступати політика ЄС щодо найбідніших країн, які є експортерами екзотичних овочів та фруктів. У межах ініціативи "Все крім зброї" найменш розвинені країни можуть постачати продукцію на ринки ЄС без мита, що дозволяє одночасно стимулювати розвиток їх економік та задовольняти попит усередині ЄС;

- концентрація зусиль країн на імпортозаміщенні в аграрній сфері для реалізації завдань продовольчої безпеки [6, с. 36];

- підвищення ролі ТНК у міжнародній торгівлі аграрною продукцією, посилення процесів вертикальної кооперації в аграрній сфері (нині з-поміж 100 найбільших ТНК світу 9 працюють у аграрній сфері, для порівняння у 2007 р. їх було лише 3) [9]. Більшість аграрних ТНК є виробниками повного циклу, тобто вони здійснюють вирощування, переробку та розподіл готової продукції, тоді як у середині 80-х рр. більшість виробників харчових продуктів здійснювали закупівлю сільгоспсировини. Таким чином, йдеться про укрупнення суб'єктів міжнародної торгівлі продукцією АПК та посилення впливу ТНК на розвиток міжнародних ринків та вирішення проблем продовольчої безпеки;

- уповільнення темпів зростання зовнішньої торгівлі продукцією АПК та зменшення її частки в структурі світових торговельних потоків за зростання абсолютних обсягів поставок (середньорічний темп зростання обсягів експорту продуктів харчування за період з 1995 по 2013 рр. становив 1,04, сільськогосподарської сировини — 1,04, тоді як обсяги поставок промислових товарів зростали у середньому на 8% щороку) [8]. Зазначену тенденцію можна пояснити тим, що ресурси, необхідних для виготовлення продукції АПК, є обмеженими, що виступає природним інструментом уповільнення темпів зростання виробництва і торгівлі в цій сфері. Окрім цього, промислове виробництво та особливо сфера послуг розвиваються протягом останніх десятиліть надзвичайно динамічно, а це призводить до того, що навіть попри фактичне зростання обсягів торгівлі сільськогосподарською сировиною та готовим харчовими продуктами темпи зростання обсягів зовнішньоторговельних операцій є нижчими за темпи зростання експортно-імпортних потоків промисловими товарами і послугами, що і зумовлює зміни у структурі міжнародної торгівлі;

- зміни у структурі зовнішньої торгівлі продукцією рослинництва, зокрема збільшення частки технічних культур у експорті країн, що розвиваються, у зв'язку зі зростанням попиту на них у виробників енергоресурсів у розвинених країнах.

Регуляторна політика в сфері АПК формується під впливом загальнодержавних цілей та завдань, визначених органами державного управління. Це зумовлює істотний вплив на неї ендегенних детермінант, неоднорідних за своєю природою та напрямом впливу. На регуляторну політику держави у сфері АПК одночасно впливають такі суб'єктивні чинники, як державна політика у сфері ЗЕД, стан економічного розвитку, інституційна модель держави, її соціальна система та рівень інноваційності економіки. З огляду на це, при дослідженні ендегенних чинників формування регуляторної політики АПК, пропонуємо класифікувати їх на економічні, соціальні, інституціональні та соціальні. Усі зазначені детермінанти взаємозв'язані, що вказує на доцільність їх аналізу не відокремлено одна від одної, а в комплексі. До об'єктивних чинників, які також прямо або опосередковано впливають на регуляторну політику, на нашу думку, варто зарахувати екологічні та соціально-політичні [5, с. 66].

Розвиток АПК перебуває у тісному взаємозв'язку з екологічною ситуацією у державі: з одного боку, конкурентоспроможність продукції АПК визначається її

екологічності, з іншого — діяльність у сфері сільськогосподарства справляє вплив на екологічну ситуацію в державі, що повинно враховуватися при розробці регуляторної політики.

До ендогенних об'єктивних чинників було віднесено також соціально-політичні детермінанти. Регуляторна політика у сфері АПК є елементом загальнодержавної регуляторної політики, тобто підпорядковується її цілям та завданням і має чітко виражену соціальну спрямованість, що пояснюється роллю сільського господарства у реалізації державою її функцій.

Регуляторна політика держави у сфері АПК формується на тих самих засадах і принципах, що і політика державного регулювання в цілому. Більше того, жодна з регуляторних норм у сфері АПК не може суперечити законодавству держави в інших сферах [2, с. 187].

Національні економічні детермінанти формування регуляторної політики у сфері АПК визначають вихідні умови та її цілі, а також ступінь її впливу на стан інших структурних елементів національного господарства. На наш погляд, до основних економічних детермінант регуляторної політики АПК належать: структура господарського комплексу держави, рівень розвитку галузей АПК, рівень експортної орієнтованості та експортний потенціал АПК, рівень імпоротної залежності, кон'юнктура внутрішнього ринку агропродукції, стан конкуренції на ринку тощо.

У сільському господарстві працює безліч малих приватних підприємств, яким на агропродовольчому ринку протистоять міжнародні корпорації, що мають можливість для більш ефективного виробництва сільськогосподарської продукції. У той самий час малі приватні підприємства вирішують проблему працевлаштування та життєзабезпечення значної кількості сільського населення, тому державна регуляторна політика повинна орієнтуватися не лише на підвищення ефективності використання ресурсів, але й на вирішення гострих соціальних проблем, до яких, безумовно, належить високий рівень безробіття в сільській місцевості.

Таким чином, економічні детермінанти формують підґрунтя для регуляторної діяльності держави, визначаючи вихідні умови, цілі та інструменти регуляторної політики держави.

Регуляторна політика держави у сфері АПК формується з урахуванням його місця у національному господарстві країни. Так, якщо країна аграрна, а її економіка значно залежить від надходжень від зовнішньої торгівлі агропродукцією, метою регуляторної політики буде підтримка та реалізація експортного потенціалу АПК. У протилежному випадку, якщо АПК країни слабкий, основною метою регуляторної політики держави буде його захист та підтримка.

Значний вплив на формування регуляторної політики у сфері АПК справляє соціальний чинник як чинник попиту на сільськогосподарську продукцію та продукти харчування, оскільки потреби людства у них задовольняються частіше залежно від платоспроможності населення, показники якої надзвичайно відрізняються за континентами, країнами, соціальними групами. У 60-ті рр. середньостатистичний житель країни, що розвивається, споживав 66 % від норми жителя розвиненої держави, у 70-ті рр. цей показник виріс до 69 %, в 80-ті — до 75 %, у середині 90-х — до 82% [9]. У 2000 р. середньодушове споживання в країнах, що розвиваються, становило 82,2% норми економічно розвинених країн, а в 2010 р. — 81,4 %. Якщо обсяги споживання продовольства в розвинених країнах за 40 років зросли в 1,1 рази, то в країнах, що розвиваються — в 1,4 рази. При цьому зростання показника забезпечувалося більшою мірою за рахунок держав Азії (1,4 рази) і меншою мірою — Південної і Центральної Америки (1,2 рази) та Африки (1,2 рази) [9].

Глобальний попит на продукцію АПК визначається такими чинниками:

- чисельність населення і демографічна структура споживачів;
- рівень доходів населення;
- рівень розвитку переробних галузей;
- альтернативне використання продовольчих товарів;
- структура і традиції харчування;
- можливості та види товарозаміщення;
- ставлення споживачів до продукції, виробленої за новими технологіями.

Розглядаючи регуляторну політику у сфері зовнішньої торгівлі продукцією АПК, необхідно зазначити, що саме економічні детермінанти визначають її формат: протекціонізм чи фритрейдерство. Вибір інструментів державного регулювання, більшою мірою притаманних тій чи іншій політиці регулювання експортно-імпорتنних операцій, визначається державою саме з урахуванням економічної ситуації в країні. За потреби стимулювання експорту продукції АПК, держава використовуватиме важелі, спрямовані на підтримку експортерів чи сприяння підвищенню якості продукції. Для гальмування припливу на ринок зарубіжних товарів, держава застосовуватиме обмежувальні заходи, технічні бар'єри тощо [10, с. 56].

Підтримка на державному рівні технічного розвитку та впровадження інновацій сприяє збільшенню виробництва продукції, зростанню продуктивності праці модернізації галузі, підвищенню доданої вартості продукції, розширенню ринків збуту та покращенню конкурентоспроможності виробленої продукції на них. Зневага до них тверджені загрожує відставанням від провідних країн за рівнем розвитку техніки і технологій. За цих умов аграрний сектор буде вимушений або імпортувати закордонні технології, або використовувати застарілі методи ведення господарства, що несе за собою додаткові витрати та зниження конкурентоспроможності продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Значний вплив на формування регуляторної політики АПК справляють правові детермінанти. Вони формуються під впливом правової системи держави та визначають порядок розробки та реалізації регуляторної політики, умови прийняття та використання регуляторних актів, відповідальність за їх недотримання.

Правова система держави — це комплекс взаємозалежних і узгоджених юридичних засобів, призначених для регулювання суспільних відносин, а також юридичних явищ, що виникають унаслідок такого регулювання. До основних елементів правової системи держави, що впливають на формування регуляторної політики держави, належать: суб'єкти права, правові норми та принципи, правові відносини, правова свідомість та правова культура. Правові детермінанти визначають коло суб'єктів, на регулювання діяльності яких поширюються норми регуляторної політики та перелік видів та форм нормативно-правових актів, які можуть прийматися для регулювання економічних відносин у сфері АПК. Правовими детермінантами визначається також ставлення суб'єктів господарської діяльності у сфері АПК до вимог регуляторної політики: дієвість правової системи, ступінь корумпованості правовідносин, ставлення у суспільстві до правових норм та рівень їх дотримання суттєво впливають на ефективність регуляторної політики.

Серед ендогенних детермінант формування регуляторної політики можна виділити інституціональний устрій держави. Як уже зазначалося, саме на органи державного управління покладено розробку та впровадження регуляторної політики. А відтак, її ефективність залежить від координованості цілей та дій усіх інституцій, причетних до регулювання АПК.

З огляду на складну внутрішню структуру АПК та його значення для господарства країни, регулювання господарських відносин у цій сфері здійснює значна

кількість інституцій різних сфер та рівнів. Регулювання економічних відносин у сфері АПК щільно переплітається з діями, спрямованими на досягнення економічних цілей, вирішення соціальних проблем, реалізацією пріоритетів ЗЕД тощо.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз довів, що регуляторна політика держави у сфері АПК формується під впливом низки чинників економічного, правового, інституціонального, екологічного та соціально-політичного характеру. При цьому всі зазначені детермінанти тісно взаємодіють між собою, доповнюють один одного та в комплексі визначають напрями, умови реалізації та кінцевий результат регулювання розвитку АПК. Підґрунтям регуляторної політики у сфері АПК виступають економічні детермінанти, якими визначаються її вихідні умови, цілі та зміст. Економічні цілі, зважаючи на комплексність та багатofункціональність АПК, корегуються з урахуванням екологічних та соціальних детермінант, а також узгоджуються із завданнями загальнодержавного управління. При цьому правові детермінанти визначають межі регулювання, а також інструменти, використання яких дозволить реалізувати цілі регуляторної політики. Інституціональні детермінанти, на відміну від правових, визначають суб'єктивну складову регуляторної політики, тобто вказують на можливість тих чи інших органів державного управління формувати регуляторне поле для функціонування АПК. Усі елементи регуляторної політики держави перебувають під впливом політичних детермінант, оскільки саме останні визначають напрями розвитку держави у цілому.

Між екзогенними та ендогенними детермінантами регуляторної політики в сфері АПК існують двосторонні зв'язки. Ендогенні чинники регуляторної політики в сфері АПК формуються під впливом об'єктивних внутрішніх чинників та чинників зовнішнього середовища: рівень розвитку АПК країни, наприклад, значною мірою залежить від природно-кліматичних умов, інструменти регуляторної політики визначаються наднаціональними нормами, екологічні детермінанти регуляторної політики тісно пов'язані з проблемами забезпечення міжнародної конкурентоспроможності агропродовольчої продукції. Такі зовнішні детермінанти, як формат конкуренції на світових ринках, рівень інноваційності світового господарства чи ступінь наднаціонального регулювання АПК формуються під впливом дій країн-учасниць міжнародних торговельних відносин. На наш погляд, саме необхідність взаємоузгодження їх інтересів у процесі взаємної торгівлі зумовлює підвищення рівня впливу на розвиток та регулювання АПК екзогенних чинників.

Отже, регуляторна політика держави в сфері АПК формується під впливом значної кількості чинників, які перебувають у тісному взаємозв'язку та визначають характер та ступінь впливу один одного на об'єкт регулювання. Сьогодні не існує чітких меж між екзогенними та ендогенними детермінантами регуляторної політики, оскільки в умовах глобалізації світового господарства можливості держави у сфері регулювання національної економіки чи окремих її сфер часто обмежені нормами та правилами наднаціональних регуляторних систем. Останні, у свою чергу, формуються з метою досягнення компромісу в питаннях регуляторної політики між державами-учасницями міжнародних торговельних відносин.

Література:

1. Бураковський І. Оцінка потреб України у галузі сприяння міжнародній торгівлі: Вплив торговельної політики на людський розвиток / І. Бураковський, В. Мовчан. — К.: Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки, 2011. — 128 с.

2. Мазараки А.А., Мельник Т.М. Регуляторна політика у сфері зовнішньої торгівлі: монографія / А.А. Мазараки, Т.М. Мельник. — К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. — 470 с.

3. Викалки і шляхи агропродовольчого розвитку: монографія / За ред. Б.Й. Пасхавера; НАН України; Ін-т екон. та прогнозів. — К., 2009. — С. 157.

4. Довбенко М.В. Сучасна економічна теорія: економічна нобелологія / М.В. Довбенко — К.: Академія, 2005. — С. 28—50.

5. Головачова О.С. Тенденції розвитку зовнішньої торгівлі продукцією АПК / О.С. Головачова // Економіка та держава. — 2013. — № 1. — С. 64—67.

6. Мельник Т.М. Імпортозалежність економіки України і пріоритети селективного імпортозаміщення / Т.М. Мельник, К.С. Пугачевська // Економіка України. — 2016. — № 4. — С. 29—44.

7. Осташко Т.О. Вплив ЗВТ з ЄС на провідні експортоорієнтовані галузі економіки України / Т.О. Осташко, В.О. Точилін // Національне господарство України: теорія та практика управління. — 2011. — С. 28—52.

8. UNCTAD [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://unctad.org/en/Pages/Statistics.aspx>

9. World investment report 2015: Global Value Chains: Investment and Trade for Development // United Nations Conference on Trade and Development. — 2015. — 236 p.

10. Rodrik D. Trading in illusions / D. Rodrik // Foreign Policy. — 2001. — № 123. — P. 54—63.

11. Stiglitz J.E. Globalization and Its Discontents / J.E. Stiglitz. — WW Norton and Company. — 2002. — 282 p.

References:

1. Burakovskii, I. and Movchan, V. (2011), Otsinka potreb Ukrainy v haluzi spriyannia mizhnarodnii torhivli: vplyv torhovelnoi polityky na liudskiy rozvytok [Assessment of needs of Ukraine in the area of contribution to international trade: influence of commercial policy on human development], Analitychno-doradchyi tsentr Blakytnoii strichky, Kyiv, Ukraine.

2. Mazaraki, A.A. and Melnyk, T.M. (2010), Rehuliatorna polityka u sferi zovnishn'oi torhivli [Regulatory policy in foreign trade], Kyiv national university of Trade and Economics, Kyiv, Ukraine.

3. Paskhaver, B.Y. Shubravskaya, O.V. and Moldavani-nov, L.V. (2009). Vykylyky i shliakhy ahroprodovolchoho rozvytku [Challenges and ways of agricultural-food development], NAN Ukrainy, In-t ekon. i prohnozuv, Kyiv, Ukraine.

4. Dovbenko, M.V. (2005), Suchasna ekonomichna teoriia: ekonomichna nobelohiia [Modern economic theory: economic nobelleology], Akademiya, Kyiv, Ukraine.

5. Golovachova, O.S. (2013), "Trends in the development of foreign trade in agricultural products", Ekonomika ta derzhava, vol. 1, pp. 64—67.

6. Melnyk, T.M. and Pugachevska, K.S. (2016), "Import dependence of Ukrainian economy and priorities of selective import substitution", Ekonomika Ukrainy, vol. 4, pp. 29—44.

7. Ostashko, T.O. and Tochulin, V.O. (2011), "The impact of the FTA with the EU on the leading export-oriented industries of Ukraine", Natsional'ne hospodarstvo Ukrainy: teoriia ta praktyka upravlinnia, pp. 28—52.

8. The official site of UNCTAD (2017), "Statistics: international trade", available at: <http://unctad.org/en/Pages/Statistics.asp> (Accessed 10 September 2017).

9. UNCTAD (2015), World investment report 2015: Global Value Chains: Investment and Trade for Development, United Nations Conference on Trade and Development, Geneva, Switzerland.

10. Rodrik, D. (2001), "Trading in illusions", Foreign Policy, vol. 123, pp. 54—63.

11. Stiglitz, J.E. (2002), Globalization and Its Discontents, WW Norton and Company, New York, USA.

Стаття надійшла до редакції 23.10.2017 р.